

KS. ZBIGNIEW WIT

CHRZEST DZIECI: PROBLEMY PASTORALNO-LITURGICZNE

I. DUSZPASTERSKIE PROBLEMY NOWEGO OBRZĘDU CHRZTU DZIECI

Posoborowa odnowa liturgiczna zwraca uwagę na wiarę człowieka i podkreśla stałe rolę człowieka w zbawczym dialogu. Ma to swój wyraz w stwierdzeniu, że sakramenty za „pomocą słów i rzeczy dają wzrost (wiary), umacniają ją i wyrażają. Słusznie więc nazywają się sakramentami wiary” (KL n. 59).

Bóg posługując się słowem i rzeczą prowadzi zbawczy dialog ze swoim stworzeniem, które pragnie obdarzyć swoją zbawczą miłością. Ta inicjatywa Boga domaga się odpowiedzi człowieka, czyli aktu wiary. Posoborowej liturgii nie można więc ograniczyć do ważności i godziwości sprawowanych czynności, ale należy uwzględnić ich wymiar pastoralny i duchowy. W niniejszym przedłożeniu chcemy przypomnieć kilka podstawowych zagadnień pastoralnych postulowanych przez odnowione Obrzędy chrztu dzieci¹.

Wiara

Człowiek nie jest i nie może być automatem w dialogu z Bogiem, gdyż każdy sakrament jest osobowym spotkaniem człowieka z Bogiem. Dokonuje się to przez słowo – które rodzi i pobudza wiarę i przez znak – rzecz, która zakładając wiarę równocześnie ją wyraża i daje wzrost. Rodzi to postulat jeszcze większego zaangażowania w budzenie i umacnianie wiary wśród wspólnoty wierzących.

Nowy *Obrzęd chrztu dzieci* zwraca na to szczególną uwagę. Jest on pierwszym w dziejach Kościoła obrzędem uwzględniającym dziecko – niemowlę, jako podmiot tego sakramentu. Odnowiony ryt, w konfrontacji z dotychczasowym, przyniósł już błogosławione owoce, ale chcemy na nowo przypomnieć postulaty posoborowego obrzędu chrztu dzieci. Dla nikogo nie jest tajemnicą, iż chrzest jest pierwszym najważniejszym sakramentem, jest bramą do życia i królestwa Bożego (por. WCh n. 3). Uzdalnia on człowieka do przyjęcia następnych sakramentów, a równocześnie jest on nadal traktowany formalistycznie. Często mija nieopozostawienie. Do bierzmowania, I Komunii św., czy sakramentu małżeństwa czynimy długofalowe przygotowania, a w tym wypadku ograniczamy się do zapisania danych, formalistycznego spotkania z rodzicami i do w miarę poprawnego wykonania rytu. Zapominamy często, że kształtowanie nowego człowieka – chrześcijanina, kształtowanie postawy wiary jest najważniejszym zadaniem duszpasterza.

Pomocą w tej pracy ma być liturgia, która jest źródłem i szczytem życia chrześcijańskiego. Źródłem, bo stąd życie to czerpie swój początek i siły. Szczytem, bo do liturgii, jako spotkania człowieka z Bogiem, zmierza całe życie i działalność człowieka. Ma to swoje zastosowanie w nowym *Obrzędzie chrztu dzieci*, który uwzględniając najnowsze osiągnięcia sakramentologii, stawia także nowe wymagania natury duszpasterskiej. Odnoszą się one do:

- wspólnoty parafialnej,
- rodziców dziecka,
- chrzestnych,
- duszpasterza².

Wspólnota parafialna

Każda parafia jest częścią całego Kościoła. Jest ona znakiem żyjącego i działającego nadal Chrystusa. Wypowiada się to we wzajemnej miłości i życzliwości. Prawo miłości, przyniesione przez Chrystusa Pana i przypieczone Jego śmiercią na krzyżu, ma się realizować wśród konkretnej społeczności wiernych. „Wszyscy zostaliście ochrzczeni w Chrystusie, przyoblekliście się w Chrystusa” (Ga 3, 27). To „przyoblekliście się w Chrystusa” – ma się wyrażać życiem i postawą budującą innych, znaczy to także, swoją wiarą przyczyniać się do wzrostu wiary braci. W tym konkretnym przypadku oznacza to zobowiązanie do umacniania i budowania wiary tych, którzy zaczynają nią dzisiaj, to znaczy w dniu swojego chrztu żyć. Obowiązek ten wypływa z przynależności do Kościoła. Św. Cezary z Arles (zm. 543) przypomina, żeby nie tylko rodzice i chrzestni byli odpowiedzialni za wychowanie i postawę ochrzczonych, lecz wszyscy chrześcijanie słowem i przykładem winni zachęcać neofitów do godnej chrześcijanina postawy³.

Nowo ochrzczeni muszą mieć przed oczyma obraz człowieka ewangelii, to znaczy żywego człowieka, takiego jak oni, ale kształtowanego przez Chrystusa. Ma się bowiem zrodzić w nich przeświadczenie, że Kościół posiada bogactwa, które pragnie przekazać innym⁴.

Każdy chrześcijanin jest powołany do tego, aby żyć według ducha Chrystusowego, bo dopiero wówczas świadczy do kogo należy (por. Rz 8, 9).

1. Odnowione *Ordo baptismi parvulorum* wyraża ten postulat w słowach: „Przygotowanie do chrztu i chrześcijańskie nauczanie bezsprzecznie należy do ludu Bożego” (WCh n. 7). To przygotowanie chrztu dokonuje się życiem wiary całej wspólnoty parafialnej, gdy Duch Chrystusa ożywia wszystkich. Dziecko jest chrzczone w konkretnej parafii i będzie żyło wśród konkretnych ludzi. Ono będzie wśród nich wzrastało i będzie przyjmowało to, czym ta społeczność żyje. Rodzi to postulat życzliwej modlitwy za mających przyjąć chrzest. Pamiętamy o mających przystąpić do bierzmowania, I Komunii św., czy zawrzeć związek małżeński, a jeszcze zbyt rzadko włączamy do modlitwy wiernych tych, którzy w najbliższym czasie mają przyjąć lub niedawno przyjęli sakrament odrodzenia. „Niemowlę bowiem przed i po chrzcie ma prawo do miłości i pomocy ze strony wspólnoty”, podaje wprowadzenie do chrztu dzieci (ChD n. 4). Prócz duchowej pomocy będzie zachodzić potrzeba wsparcia materialnego przez wspólnotę wierzących, co jest konsekwencją powyższego pouczenia.

2. Wiara Kościoła wypowie się również w licznym udziale w samym obrzędzie tego sakramentu, gdyż jest to wspólne wyznanie wiary (por. WCh n. 7). Stąd płynie postulat licznego udziału, gdyż ma się wyrazić radość, że nowo ochrzczony „wchodzi do wspólnoty Kościoła i tworzy budowlę na mieszkanie Boga w Duchu Świętym” (WCh n. 4). Radość tę wypowiada kapłan na zakończenie obrzędów wstępnych słowami: „Wspólnota chrześcijańska przyjmuje Cię/Was z radością” (WCh n. 41)⁵. Na wiarę wspólnoty powołuje się kapłan, gdy po jej wyznaniu przez rodziców i chrzestnych mówi: „Taka jest nasza wiara. Taka jest wiara Kościoła, której wyznawanie jest naszą chlubą, w Chrystusie Jezusie” (ChD n. 59)⁶. Wspólnota zgromadzonych obecnością swoją zgadza się na wyznanie wiary rodziców i chrzestnych i równocześnie okazuje, że jest to skarb całego Kościoła (por. ChD n. 4). Wspólna aklamacja zgromadzonych jest tego potwierdzeniem, jest wyrazem zgody całej społeczności na takie właśnie *Credo* i na jej dalsze przekazywanie. Może to także wyrazić wspólny śpiew, ale zmiana formy nie zmienia sensu, a jeszcze bardziej podkreśla jego radosny charakter.

3. W obrzędzie znajdujemy bardzo praktyczne wymogi stawiane wiernym. Jest nim pomoc we właściwym przygotowaniu rodziców do świadomego przeżycia sakramentu chrztu swego dziecka (por. ChD n. 5). Obowiązek ten spoczywa na przyjacielach i całej wspólnotie parafialnej. Może się to wyrazić zarówno pouczeniem, przekazaną książką religijną, przesłanym listem, użyczonym katechizmem, właściwą radą.

Innym wymogiem jest czynne zaangażowanie w czasie samego obrzędu. Chodzi o posługę lektora, kantora-śpiewaka, czy przede wszystkim dla niewiast, o opiekę nad dziećmi podczas liturgii słowa Bożego, gdyż dzieci mogą, a nawet powinny być, na ten czas przeniesione do innego pomieszczenia (np. cieplejsza zakrycia).

Wszyscy zaś wierni uczestniczą w obrzędzie w sposób czynny i świadomy przez recytację, śpiew i medytację. Właśnie modlitwa obejmująca dziecko, rodziców i chrzestnych jest dostępną formą życzliwości dla każdego z członków wspólnoty parafialnej.

Zadania rodziców naturalnych

1. Przez poczęcie i zrodzenie dziecka rodzice uczestniczą w akcie stwórczym Boga. Przez nich i z nich zrodziło się życie naturalne. Teraz mają bardzo świadomie uczestniczyć w narodzeniu ich dziecka na życie wieczne, które dokonuje się z „wody i Ducha Świętego” (J 3, 5). Dni przed chrztem mają być przede wszystkim pogłębieniem i refleksją rodziny nad sprawami Bożymi dotyczącymi życia wiary ich samych i wspomnieniem własnego chrztu, refleksją nad realizacją życia Bożego w swoim osobistym życiu⁷. Poprzez uczestnictwo w obrzędzie chrztu swojego dziecka aktualizuje się ich nowa więź z Chrystusem. Jest to ważne szczególnie tam, gdzie rodzice nie są przygotowani do przeżycia tego sakramentu oraz gdzie rodzice nie zwykli potem wychowywać swojego dziecka w duchu religijnym (por. ChD n. 25).

Chciałbym wydobyć jeszcze jedną powinność rodziców, jaka zawarta jest w rubrykach omawianej księgi. Dotyczy ona wyboru czytań biblijnych sakramentu chrztu sprawowanego poza Mszą św. Numer 44 podaje: „Można wybrać inne perykopy zgodnie z życzeniem rodziców”⁸. Kontekst tego sformułowania wskazuje, że rubryka ta mówi nie tyle o czytaniach zaproponowanych w numerach 207-227 niniejszego rytuału, ale o innych fragmentach wybranych przez rodziców. W okresie rozwoju grup nieformalnych i poszerzającej się znajomości Pisma św. należy się spodziewać coraz częstszych tego rodzaju propozycji⁹. Natomiast Episkopat Poski, w dopowiedzeniu do numeru 17 *Wprowadzenia do chrztu dzieci* sugeruje wprost, aby czytania wykonywane były przez rodziców lub chrzestnych¹⁰.

2. Zadania rodziców w samym obrzędzie są podwójne. Po pierwsze, „wysłuchują pouczenie celebransa i uczestniczą w modlitwie odmawianej przez całe zgromadzenie wiernych” (ChD n. 5 § 3). Pouczenie to ukazuje ich obowiązek religijnego wychowania dziecka przez słowo i przykład życia, gdyż dzieci mają prawo być wychowane w tej wierze, której początek otrzymały na chrzcie świętym (por. ChD n. 3)¹¹. Obecność rodziców powinna

mieć miejsce także wówczas, gdy jedno z nich nie jest katolikiem. W tym wypadku strona niewierząca lub akatolicka może zachować milczenie podczas wyznania wiary, ale powinna wyrazić zgodę na religijne wychowanie dziecka (por. ChD n. 5 § 4). Jest to bardzo ważny moment pastoralny, gdyż udział w pięknie sprawowanym obrzędzie, o głębokiej treści religijnej, może wpłynąć na zmianę postępowania niezdeklarowanych, względnie uprzedzonych do Kościoła, rodziców.

Drugie zadanie odnosi się do szczegółowych czynności liturgicznych, gdyż to właśnie rodzice:

- „– publicznie proszą o chrzest dziecka;
 - kreślą znak krzyża na czole dziecka bezpośrednio po celebriansie;
 - wyrzekają się szatana i składają wyznanie wiary;
 - niosą niemowlę do chrzcielnicy (należy to zwłaszcza do matki);
 - trzymają zapaloną świecę;
 - otrzymują specjalne błogosławieństwo przeznaczone dla matek i ojców”
- (ChD n. 5 § 3).

Powyższe wyliczenia stanowią własną funkcję rodziców, a jeśli są nieobecni, należy dokonać zmian w tekście liturgicznym (modlitwa wiernych, końcowe błogosławieństwo).

Niedocenionym postulatem jest sugestia, że rodzice „jeszcze przed narodzeniem dziecka, powinni (...) powiadomić proboszcza o przyszłym chrzcie, aby można było godnie przygotować udzielanie sakramentu” (ChD n. 8 § 2)¹² i w ten sposób przygotować się do świadomego w nim udziału (por. ChD n. 5 § 2). Daje się zauważyć, że czas po urodzeniu dziecka, połączony często z przedłużającym się okresem rekonwalescencji matki, z nowymi obowiązkami opieki nad niemowlęciem, a także fascynacja samym dzieckiem, czy brak pomocy ze strony osób trzecich, nie jest korzystny dla odpowiedniego przygotowania rodziców. Dlatego wskazanie powyższe godne jest nie tylko refleksji pastoralnej, ale również realizacji w codziennej pracy duszpasterskiej.

Nowy obrzęd przypomina na wielu miejscach o przyjętym zobowiązaniu wychowania dziecka w wierze, przybliżenia do Boga, a także przygotowania go do następnych sakramentów inicjacji chrześcijańskiej: bierzmowania i Eucharystii (por. ChD n. 5 § 5). Rodzina staje się domowym Kościołem, gdyż to, co dokonało się w kościele parafialnym, teraz w rodzinie będzie się przeżywało we wspólnych wydarzeniach religijnych. Okazją do tego będzie rocznica chrztu św., jako dzień dziękczynienia za ten sakrament. Wyrazem wdzięczności za otrzymany dar będzie uczestnictwo we Mszy św. i Komunii św. rodzinnej. Może też mieć zastosowanie specjalne błogosławieństwo dzieci¹³. Dzień imienin, jako święto Patrona, powinien być stale przeżywany jako osobiste wyznanie i potwierdzenie tej wiary, w której otrzymało się chrzest.

Zadania chrzestnych

1. Instytucja chrzestnych znana była od początków chrześcijaństwa. Najpierw byli to towarzysze pracy, przyjaciele. Oni pociągali innych do Chrystusa. Oni też udzielali im pomocy przez cały czas na ich drodze do wiary w poznaniu i przyjęciu Chrystusa. Byli oni przewodnikami-poręczycielami, świadkami wobec gminy chrześcijańskiej, że kandydat jest dostatecznie przygotowany do chrztu. Pomagali mu też wytrwać w wierze¹⁴.

Dziecko przychodzi na świat w społeczności ludzi wierzących i ma prawo do życzliwości ze strony tej społeczności. Chrzestny jest jej reprezentantem i razem z rodzicami naturalnymi wyznaje wiarę Kościoła, w której dziecko otrzymuje chrzest (por. WCh n. 8). Funkcja ich została bowiem dowartościowana w odnowionym obrzędzie chrztu¹⁵. Stąd też rodzi się ważny postulat ich odpowiedzialności, gdyż w przeciwnym wypadku mielibyśmy do czynienia z „kłamstwem liturgicznym”. Odpowiedzialność ta wyraża się w samym obrzędzie, gdy kapłan pyta ich: „Czy jesteście gotowi pomagać rodzicom tych dzieci w wypełnieniu ich obowiązku” (ChD n. 40)¹⁶. Oznacza to wsparcie w religijnym wychowaniu dzieci, w kształtowaniu postawy moralnej według *Dekalogu* oraz realizowaniu przykazania miłości Boga i bliźniego. Odpowiedź na to pytanie musi mieć swoje uzasadnienie w ich postawie, bo uczestnicząc w duchowym zrodzeniu tego dziecka nie można parodiować ojcostwa duchowego¹⁷.

2. Chrzestni spełniają również funkcje liturgiczne tylko im właściwe i dlatego stawiane im są bardzo konkretne wymagania. Chrzestnym więc może być tylko ten, kto:

„– został wyznaczony przez przyjmującego, albo rodziców, albo opiekunów, proboszcza lub szafarza, posiada kwalifikacje i intencję czynienia tego zadania;

- ma być wystarczająco dojrzały do spełnienia tego zadania;
- sam już przystąpił do sakramentu chrztu, bierzmowania i Eucharystii oraz prowadzi życie zgodne z wiarą;
- nie jest ojcem ani matką przyjmującego;
- należy do Kościoła katolickiego i prawo nie zabrania mu pełnienia tego zadania” (WCh n. 10)¹⁸.

Powyższe wymogi zasadniczo nie odbiegają od dotychczasowej praktyki, jednak godny przypomnienia jest postulat, aby chrzestny był bierzmowany i o nieskazitelnym życiu religijnym. Ten wymóg może w wielu wypadkach zdyskwalifikować niektórych potencjalnych chrzestnych, a z drugiej strony dowartościować sakrament bierzmowania. Rodzi to niewątpliwie nowy obowiązek czuwania nad przygotowaniem odpowiednich ludzi do spełnienia godności rodziców chrzestnych.

3. Chociaż zasadniczy ciężar za wychowanie w wierze spoczywa na rodzicach naturalnych, to przez spełnianie godności chrzestnego, każdy

zaciąga duchową więź, która zobowiązuje do troski zarówno o dobra duchowe, jak i materialne potrzebne dziecku, szczególnie wówczas, gdy rodzice zapomnieli o nich lub też nie mogą ich wypełnić. Wymienione wyżej wymogi mają swoje uzasadnienie w tym, że chrzestni mają być dla swego duchowego dziecka żywym obrazem tych wartości, które ono otrzymało na chrzcie. Oni też mają przejawiać troskę o rozwój życia Bożego dziecka¹⁹. W takim ujęciu nie wytrzymuje próby życia przypadkowość w doborze chrzestnych, ale domaga się rozumnej selekcji – należy wybierać najgodniejszych, bo rola chrzestnego, w dzisiejszym, coraz bardziej laicyzującym się świecie, będzie wyrażała się w funkcji ojca-przewodnika na drodze wiary²⁰. I to jest chyba jednym z zasadniczych współczesnych wymogów duszpasterstwa – odnowić autentyczną instytucję rodziców chrzestnych, którzy nadal spełniają często rolę bogatego wuja Toma.

Episkopat Polski stawia chrzestnym bardzo konkretny wymóg, aby oni właśnie przynieśli białą szatę – znak szaty godowej i świecę – światło dla swoich dzieci, a po chrzcie rodzice dziecka zabrali je do domu na pamiątkę. Optymizmem napawa fakt przygotowania w domu i ozdabiania szaty chrzcielnej własnoręcznym haftem chrzestnej, imion i daty chrztu dziecka, a świecy kwiatami i wstążką. Jest to bowiem zewnętrzny fakt włączenia się chrzestnych w przygotowanie obrzędu chrztu przez wkład osobistej pracy²¹. Zrozumienie symboliki ofiarowanych rzeczy, jako odpowiednika duchowych wartości religijnych w życiu, może okazać się czynnikiem mobilizującym do prawdziwego życia chrześcijańskiego. Można tylko żałować, że praktyka ta w wielu wypadkach ogranicza się do zakupu jeszcze jednego rekwizytu w sklepie z dewocjonaliami lub w innym sklepie konfekcyjnym.

Funkcje duszpasterza-szafarza

1. Reguluje je następujące stwierdzenie: „Zwyczajnymi szafarzami chrztu są biskupi, kapłani, diakoni. Udzielając tego sakramentu niech pamiętają, że działają w imieniu Chrystusa i mocą Ducha Świętego. Niech będą więc staranni w głoszeniu słowa Bożego i w udzielaniu sakramentu” (WCh n. 11 § 1)²².

Punkt ten jednoznacznie podkreśla służebny charakter posługi kapłańskiej, która prowadzi wszystkich do spotkania w miłości w Duchu Świętym. Służy temu również godne i staranne sprawowanie świętych czynności. Sakrament chrztu jest sakramentem wiary, stąd też tak mocne pokreślenie znaczenia słowa Bożego. Pomocą okazać się bez wątpienia materiały przygotowane przez ks. J. Kudasiewicza²³, o. B. Mokrzyckiego²⁴ czy ks. J. Chmiela²⁵. By sakrament nie stał się magią, czczą formalnością, słowo Boże ma wyjaśniać sakrament, pobudzać wiarę, bo od nich zależy skuteczność sakramentu odrodzenia. Czytania biblijne i homilia mają ukazać pełną treść chrztu, że

jest to wydarzenie zbawcze, którego istotną treścią jest przymierze człowieka z Bogiem, a głoszone słowo ma przygotować do sakramentu i wzbudzić odpowiednią dyspozycję²⁶.

2. Szczegółowe obowiązki to:

– pomagać biskupowi w nauczaniu i udzielaniu chrztu;

– przygotować rodziców i chrzestnych do przeżycia tego sakramentu.

Pomoc ludzi świeckich jest tutaj pożądana (por. WCh n. 13).

Wydaje się, iż ten drugi postulat ma właśnie zasadnicze znaczenie duszpasterskie. Z racji chrztu dziecka należy podjąć próbę ożywienia wiary całej rodziny. Może się to dokonać przez indywidualne odwiedziny rodziny, przesłanie listu-instrukcji *Pouczenie o sakramencie chrztu świętego*, oraz poważne traktowanie konferencji dla rodziców i chrzestnych. Wyczucie duszpasterskie i potrzeba chwili podsuną duszpasterzowi najtrafniejsze rozwiązania.

Do zadań duszpasterza należy też decyzja o właściwym przygotowaniu rodziny, a więc o dopuszczeniu, względnie odłożeniu terminu chrztu (por. ChD n. 8 § 4, 25)²⁷.

3. Znaczny margines wolności został zostawiony szafarzowi w czasie sprawowania samej liturgii, gdyż wszystkie napomnienia, zachęty i pouczenia może, w zależności od konkretnych sytuacji, dostosować do aktualnych potrzeb. Wyrażenie *his vel similibus verbis* pojawia się często²⁸, i ma to na celu aspekt pastoralny. Swoboda wyboru czytań, modlitw, śpiewów kieruje się tym samym kryterium.

Ogromnie ważnym momentem jest właściwa pora sprawowania liturgii chrzcielnej dla dzieci urodzonych w ostatnim okresie. Także godne sprawowanie tego obrzędu, estetyka szat liturgicznych (komża, stuła biała i kapa, która jest dozwolona), chrzcielnicy i całego wnętrza świątyni może również przynieść owoce oddziaływania apostołskiego²⁹.

Trzeba zaznaczyć, że posoborowa realizacja odnowy życia religijnego domaga się nadal zmiany mentalności duszpasterzy i wiernych oraz interioryzacji treści zawartych we wskazaniach teologiczno-pastoralnych obrzędu chrztu dzieci.

II. PROBLEMY LITURGICZNE

Woda chrzcielna i chrzcielnica

Wśród rzeczy potrzebnych do chrztu *Wprowadzenie ogólne* wymienia „wodę czystą i naturalną” (WCh n. 18), która ma być specjalnie poświęcona do tego celu³⁰. Należy jednak wyróżnić wodę poświęconą podczas Wigilii paschalnej, którą stosuje się tylko do uroczystości Zesłania Ducha Świętego³¹.

Natomiast poza tym okresem liturgicznym szafarz chrztu uroczystego powinien błogosławić wodę podczas każdego obrzędu³². Warto przy tym zwrócić uwagę, że chrzcielnica nie tyle jest przeznaczona do całorocznego przechowywania wody, ale jej „przygotowania-preparatur” (WCh n. 19). Z problemem tym wiąże się kształt chrzcielnicy. Powinna być raczej niska, aby w czasie polewania głowy dziecka można było je trzymać nad chrzcielnicą³³. Może też być tak zbudowana, aby wypływała z niej woda i wówczas błogosławi się ten tryskający strumień. Jest on znakiem „wody żywej”, czego zaprzeczeniem jest stojąca zbyt długo (cały rok) martwa woda, a dowodem tego bywa kurz i pleśń na powierzchni. Wprawdzie księga nic o tym nie mówi, jednak w przypadku tryskającego źródła wodę do chrztu, poza okresem wielkanocnym, należy zaczerpnąć właśnie z niego³⁴. Należy zauważyć, że *Instrukcja duszpasterska Episkopatu Polski o udzielaniu chrztu świętego dzieciom* nie wypowiada się na temat formy udzielania chrztu. Natomiast nowy rytuał³⁵, jak i nowy *Kodeks Prawa Kanonicznego*³⁶ przewidują na pierwszym miejscu formę zanurzenia, a dopiero na drugim wymienia się polanie.

Imię dziecka

W wielu regionach naszej Ojczyzny daje się zauważyć nadawanie dzieciom imion modnych. Co pewien czas fala taka przechodzi przez Polskę. Wprawdzie rodzice decydują o imieniu swego dziecka³⁷, ale dobrze będzie przypomnieć w tym miejscu słowa *Instrukcji Biskupów Polski* z 1977 r.: „Duszpasterze powinni wcześniej zachęcić wiernych, by swoim dzieciom nadawali imię katolickie (n. 5)³⁸. Wspomniany *Kodeks Prawa Kanonicznego* zmienia dotychczasowy przepis, zgodnie z którym proboszcz sam wpisywał do księgi ochrzczonych imię świętego obok imion wybranych przez rodziców. Troska o imię chrześcijańskie zlecona została obecnie rodzicom, chrzestnym i duszpasterzom³⁹. „Jeżeli jest to imię nie posiadające swego przedstawiciela w niebiańskiej Księdze Żywota, wówczas świadomi sprawy rodzice wybiorą imię świętego jako drugie dla swego dziecka”⁴⁰. Zagadnienie to jest również ważne i dlatego, że imiona patronów „powinno się dodać – praestat addere” (ChD n. 48) podczas wzywania wstawiennictwa świętych pod koniec modlitwy powszechnej⁴¹.

Formuły poświęcenia wody chrzcielnej

Omawiany rytuał przewiduje trzy formuły błogosławienia wody chrzcielnej. Pierwsza z nich (ChD n. 54A) przewidziana jest poza okresem wielkanocnym,

gdyż jest po prostu modlitwą wigilii paschalnej. Jest ona anamnezą biblijną wielkich dzieł zbawczych dokonanych przez Boga⁴².

Dwie następne natomiast przeznaczone są na wszystkie okresy roku liturgicznego i są modlitwą dziękczynną nad wodą (ChD n. 54 B, C)⁴³. Cechą charakterystyczną tych oracji jest ich forma dialogowana. Wierni zaktywizowani są odpowiednią aklamacją i tę okazję należy wykorzystać w praktyce duszpasterskiej. Trzeba jednak uwzględnić zmiany związane z okresem paschalnym, gdyż szafarz ma do dyspozycji wodę chrzcielną uroczyście błogosławioną w Wielką Sobotę. W tym przypadku należy odmówić pierwszą część oracji z aklamacją: „Błogosławiony jesteś, Boże, teraz i na wieki”, ale należy opuścić drugą część zaczynającą się od słów: „Przybądź nam z pomocą” i aklamacją: „Uświęć tę wodę”.

Trzecia natomiast, podobnie jak poprzednia, zachowuje pierwszą część: „Ojczy nieskończenie dobry” wraz z aklamacją: „Tobie chwała na wieki”, ale opuszcza fragment: „Racz pobłogosławić tę wodę” i w jej miejsce celebrans odmawia: „Przez tajemnicę tej poświęconej wody”⁴⁴.

Z punktu widzenia pastoralnego te dwie ostatnie oracje nadają się dla podkreślenia wspólnotowej celebracji sakramentu chrztu. Są one dziękczynieniem Trójcy Przenajświętszej za dokonane zbawienie. Treść tych modlitw i zewnętrzne zaangażowanie wiernych jest wówczas radosnym wyrazem postawy, w jakiej Kościół sprawuje liturgię chrztu⁴⁵.

Cisza

Zupełnie pomijanym elementem liturgii w ogóle, a chrzcielnej szczególnie, jest cisza. Obrzęd chrztu dzieci przewiduje ją po homilii lub litanii, a nawet w przerwie między nimi. Rubryki podają, że „zaleca się chwilę ciszy na osobistą modlitwę zebranych, do której celebrans zachęca” (ChD n. 46)⁴⁶. Najpierw więc kapłan musi sam odczuć potrzebę ciszy i osobistej refleksji, a następnie zachęcić do niej wiernych. „Na Słowo Boże odpowiadamy otwarciem się wewnętrznym, modlitwą, a nawet tym wymownym milczeniem, ciszą serca gotowego na pełnienie Bożych decyzji, rozumiejącego, nad-słuchującego”⁴⁷.

Dynamizm liturgii chrzcielnej

Liturgia chrzcielna posiada swój dynamizm. Przejawem tego są wykonywane gesty i czynności tak celebransa, jak i rodziców dziecka, chrzestnych oraz wszystkich uczestników. W tym miejscu zostanie zwrócona uwaga tylko na te, które, zdaniem autora, nie są dowartościowane w praktyce duszpas-

terskiej. Należą do nich przede wszystkim procesje, zróżnicowane miejsca celebracji, jak i pewne gesty.

Wprowadzenie ogólne podaje m.in. następujący wymóg: „Te obrzędy przy udzielaniu chrztu, które mają być wykonywane poza kaplicą chrzcielnią, niech się odbywają w różnych miejscach kościoła, stosownie do liczby uczestników i do szczególnego charakteru różnych części liturgii chrztu” (WCh n. 26). Wskazuje to na konieczność dynamizmu sprawowanej liturgii. Zwróćmy uwagę na procesje.

Pierwsza z nich jest przejściem szafarza do miejsca, gdzie znajdują się zgromadzone dzieci do chrztu. Rytuał wymienia najpierw drzwi kościoła, a dopiero potem inne miejsce. Śpiew towarzyszący temu przejściu z zakrystii do miejsca celebracji, wskazuje, że już rozpoczęła się akcja liturgiczna⁴⁸. Jednocześnie on wszystkich we wspólnocie wierzących, pozwala wyrazić radość oraz wytwarza atmosferę modlitewną i ma wprowadzić w treść nie tylko *Obrzędu przyjęcia dzieci*, ale i w całą liturgię chrztu.

Drugą procesją jest przejście do miejsca, gdzie będzie sprawowana liturgia słowa Bożego. Omawiana księga zaznacza, że „jeśli okoliczności pozwalają, należy do miejsca przewidzianego na tę liturgię udać się procesjonalnie ze śpiewem” (ChD n. 42)⁴⁹. Ma ona miejsce po nakreśleniu krzyża przez rodziców i chrzestnych. Celebrans zaprasza do procesji i udziału w liturgii osobistą zachętą, gdyż rytuał nie przewiduje tutaj gotowego tekstu⁵⁰.

Kościół nasz nie posiadają z reguły osobnych kaplic chrzcielnych, niemniej wskazane jest, aby kapłan wraz z dziećmi, rodzicami i chrzestnymi udał się do miejsca, gdzie jest chrzcielnica i w ten sposób podkreślił rolę źródła chrzcielnego na naszej drodze wiary⁵¹. Warto podkreślić słowa skierowane po wyznaniu wiary. Rubryka podaje, że „celebrans zaprasza pierwszą rodzinę, aby podeszła do chrzcielnicy i pyta rodziców i chrzestnych” (ChD n. 60)⁵² o ostateczną decyzję chrztu. Samo podejście do źródła chrzcielnego jest wyrazem dobrowolnego aktu i ścisłego powiązania chrztu z wiarą. Wskazuje też, że polanie powinno dokonywać się nad chrzcielnicą⁵³.

Ostatnią, a jakże wymowną, jest procesja do ołtarza przed *Ojciec nasz*⁵⁴. Ma miejsce wówczas, gdy sam chrzest odbywał się poza prezbiterium. Przejście to ukazuje łączność chrztu i Eucharystii przez czynność zbliżenia się do ołtarza. *Uzupełnienie Biskupów Polski* do 19 numeru wprowadzenia teologicznego do chrztu dzieci uzasadnia to w sposób następujący: „Procesja do ołtarza przypomina, że wtajemniczenie chrześcijańskie ma być dopełnione przez sakrament bierzmowania i udział w Eucharystii, oraz że wierni przez chrzest wcieleni do Kościoła, dzięki otrzymanemu znamieniu przeznaczeni są do religijnego kultu chrześcijańskiego (KK art. 11). Jeżeli chrzest odbył się w prezbiterium, to rodzice z dziećmi zbliżają się do ołtarza i ustawiają się dokoła” (ChD n. 19). Chciałbym podkreślić, że polecenie otoczenia ołtarza nowymi dziećmi Kościoła wówczas, gdy chrzest odbywał się w prezbiterium

wskazuje na ważność tej czynności, jako znaku łączności chrztu z ołtarzem i całym misterium paschalnym, co jeszcze bardziej podkreślają trzymane w rękach zapalone świece. Przypomina to bowiem uroczystą procesję z paschałem w wigilię Wielkiej Nocy⁵⁵.

Z powyższego przedstawienia wynika zarazem, że liturgia chrztu powinna odbywać się w czterech różnych miejscach⁵⁶.

Pierwszym jest miejsce zgromadzenia się dzieci, rodziców i chrzestnych na obrzędy wstępne (por. nr 32-43).

Drugą strefą jest miejsce liturgii słowa Bożego. Powinno być tak przygotowane, aby wierni mogli swobodnie siedzieć (por. nr 44-52)⁵⁷.

Miejsce usytuowania chrzcielnicy jest trzecią strefą sprawowania chrztu. Samo usytuowanie baptysterium omawia w swoim artykule ks. Piotr Gajda⁵⁸. Powinien tutaj znajdować się olej Krzyżma św., a poza okresem wielkanocnym paschał (por. nr 53-66).

Prezbiterium, a właściwie ołtarz, jest ostatnim najwymowniejszym miejscem. Wskazuje, że wszystko dopełnia się w tajemnicy Eucharystii i ona daje wzrost życiu wiary, które rozpoczął chrzest (por. nr 67-71).

Z wykonywanych gestów chciałbym przypomnieć wręczenie zapalanej świecy. Rubryki mówią, że to kapłan podaje płonący paschał, od którego zapalane są świece dzieci, lub też on sam przekazuje im już zapalone świece⁵⁹. Godnym podkreślenia jest fakt, że rubryka brzmi tak samo, gdy szafarzem tego sakramentu jest katecheta⁶⁰. Słuszną wydaje się uwaga ks. B. Mokrzyckiego, że „przy zbyt dużych rozmiarach paschału, branie paschału przez celebransa jest raczej utrudnione; może on natomiast podejść do paschału i trzymając go zaprosić rodziców do zapalenia świec poszczególnych dzieci⁶¹. Sam gest ma tu bowiem wymowę kerygmatyczną, gdyż wskazuje, że to światło wiary, jakim jest Chrystus Pan, otrzymuje się od Kościoła i w Kościele, co tak jednoznacznie podkreśla osoba szafarza.

Śpiew

Dokumenty Soboru Watykańskiego II uznają śpiew kościelny za „integralną i nieodzowną część uroczystej liturgii” (KL 112). Znalazło to również wyraz w omawianych obrzędach, które podkreślają funkcję jednoczącą, modlitewną i radosną śpiewu⁶². Dlatego sakrament chrztu powinien być sprawowany ze śpiewem, aby podkreślić podniosłość obrzędu – *solemnitatem ritus* i w ten sposób przyczynić się do większej skuteczności duszpasterstwa – mówi Instrukcja o muzyce sakralnej *Musicam sacram* z 1967 r.⁶³. Konferencja Episkopatu Polski natomiast jednoznacznie domaga się udziału organisty lub innej osoby prowadzącej śpiew i poleca im powtórzyć potrzebne utwory⁶⁴. Trzeba zaznaczyć, że rytuał fakultatywnie określa miejsca, w których należy

wykonać muzykę wokalną, a odnośnie do treści używa najczęściej zwrotu ogólnego, jak na przykład „lud śpiewa stosowny psalm lub pieśń” (ChD n. 35)⁶⁵. Zwróćmy tutaj uwagę na te miejsca, w których można stosować śpiew podczas rytu sprawowanego w kościele. Jest ich w sumie trzynaście.

1. Kiedy szafarz i usługujący udają się w procesji do drzwi kościoła, aby dokonać obrzędu przyjęcia, o ile to tylko możliwe, zebrani wykonują stosowny śpiew, którym może być psalm lub inna stosowna pieśń – *hymnum aptum*, wyrażający radość paschalną ludu Bożego. Ma on także wprowadzić nastrój oraz ukazać zasadniczą myśl związaną z tym obrzędem wprowadzenia do wspólnoty Kościoła⁶⁶. Ks. St. Czerwik proponuje w tym miejscu *Kiedys o Jezu, chodził po świecie, Pod Twą obronę* lub psalm 113/112/ *Chwalcie o dziatki Najwyższego Pana* znany z niesporów⁶⁷. Wkładka do pierwszego wydania *Obrzędy chrztu dzieci* sugeruje pieśń okresową⁶⁸, a ks. Stanisław Hartlieb, były proboszcz parafii Konarzewo w archidiecezji poznańskiej, podaje zestaw pieśni nabożnych dostosowanych do roku kościelnego⁶⁹.

2. Po zakończeniu obrzędu przyjęcia dzieci szafarz zaprasza wszystkich do procesjonalnego przejścia na liturgię słowa Bożego. Może się to odbywać ze śpiewem na przykład psalmu: *Chwalcie o dziatki*⁷⁰ lub psalmu 85/84/, jaki proponuje łacińska edycja *Ordo baptismi parvulorum* (n. 42)⁷¹. Śpiew ten ma wyrazić „wspólnotę, radość, miłość i świąteczny uroczysty nastrój”⁷². Wśród innych propozycji mogą znaleźć się antyfona *Boże obdarz Kościół Twój jednością i pokojem* z psalmem 121/122/, czy pieśni *Bóg nad swym ludem złitował się* i *Ludu kapłański, ludu królewski*⁷³.

3. Podczas liturgii słowa Bożego można wykonać wokalnie czytania, psalm responsoryjny oraz werset allelujatywny. Teksty czytań i związane z nimi śpiewy należy wybrać z propozycji zawartych w rytuale, a nawet rodzice mogą zaproponować własne teksty (por. ChD n. 44). Jeśli obrzęd sprawuje się w połączeniu ze Mszą św., to w niedziele czytanie bierze się z aktualnego formularza mszalnego, ale w okresie Narodzenia Pańskiego i w okresie zwykłym można je wziąć z tekstów podanych we mszy obrzędowej lub zaproponowanych w omawianej księdze, a w dni powszednie ze mszy obrzędowej. Zawsze jednak wolno wybrać jedno z czytań przewidzianych w czasie obrzędu chrztu dzieci. Przy wyborze należy kierować się dobrem duchowym wiernych oraz charakterem dnia liturgicznego⁷⁴. Zestaw czytań i psalmów responsoryjnych, tak w mszale jak i rytuale, jest identyczny. Jedynie śpiewy przed ewangelią są podane z określoną perykopą⁷⁵.

Warto w tym miejscu przypomnieć zalecenia polskiej edycji rytuału, aby czytania powierzyć „komuś z rodziców lub chrzestnych” (ChD n. 17). Dodatek nutowy pierwszego wydania podaje zapis nutowy do psalmów responsoryjnych i śpiewu przed ewangelią⁷⁶, a sam „śpiew psalmu responsoryjnego albo *Alleluja* musi być dobrze przygotowany” przypomina Episkopat Polski (ChD n. 17).

4. Po homilii można wykonać „odpowiedni śpiew” (ChD n. 46)⁷⁷. Może nim być akklamacja biblijna zaproponowana w numerach 238-251 lub pieśń nabożna wyrażająca postawę otwarcia ludu Bożego na rozważane słowo Boże⁷⁸. Znany jezuita francuski o. J. Gelineau pisze: „Zachodzi niejako potrzeba medytacji nad tym usłyszonym słowem, przyswojenia go sobie w sposób czynny i zbiorowy pod jakąś formą liryczną”⁷⁹. Jako przydatne można uznać pieśni stosowane podczas liturgii eucharystycznej, a podane poniżej⁸⁰.

5. Modlitwę wiernych również można śpiewać. Najlepiej, gdy wykonałby ją kantor, a zebrani śpiewali wezwania błagalne⁸¹. Dodatek nutowy proponuje melodię *Litanii do Wszystkich Świętych*. Jest to o tyle słuszne, że na końcu dodaje się wezwania świętych⁸². Same zaś formuły modlitewne można swobodnie wybrać z zamieszczonych zestawów, a nawet dołączyć nowe, bardziej „dostosowane do szczegółowych potrzeb rodziny”, a przy ich wyborze należy zachować jedność stylu (ChD n. 47)⁸³. Warto również zaznaczyć, że wezwania podane w rytuale oparte są na czytaniach biblijnych i potwierdzają zasadę, że „Pismo św. jest źródłem natchnienia modlitw liturgicznych”⁸⁴. Wydaje się, że często zapomina się o tym, że do zamieszczonych wezwań modlitwy wiernych trzeba jeszcze dołączyć przed wezwaniem świętych „prośby za Kościół powszechny i za potrzeby całego świata” (ChD n. 29 § 2c)⁸⁵.

6. Jeśli odbywa się przejście do chrzcielnicy, wówczas wykonuje się „odpowiednią pieśń” (ChD n. 52) i zaproponowano psalm 22/23/, a o. Gelineau psalm *Boże mój, spragniony jestem Ciebie*⁸⁶. Wydaje się, że można wybrać jedną z pieśni podanych już wyżej⁸⁷.

7. Wydaje się, że nie ma żadnej przeszkody, aby zaśpiewać modlitwę błogosławienia wody chrzcielnej, tym bardziej, że pierwsza formuła podana jest w *Mszale Rzymskim*, a akklamacje na końcu dwu pozostałych również domagają się formy śpiewu⁸⁸. Słowa tych dwu modlitw z akklamacjami można podłożyć pod znaną melodię dziękczynienia po Komunii św. z *Didache*⁸⁹.

8. Wyznanie wiary całego zgromadzenia, poprzedzające obmycie chrzcielne, może być zastąpione odpowiednim śpiewem wyrażającym wiarę wspólnoty (ChD n. 59)⁹⁰. Opuszcza się wówczas „Taka jest wiara nasza” i akklamację „Amen”⁹¹. Ogólnikowe wyrażenie rytuału, *cantus aptus* – odpowiedni śpiew, daje możliwość zastosowania pieśni nabożnej, których odpowiedni zestaw proponuje ks. St. Hartlieb⁹².

9. Po zbawczej kąpeli każdego dziecka należy wypowiedzieć akklamację (ChD n. 60). Polskie wydanie podaje tylko doksologię „Chwała Ojcu i Synowi i Duchowi Świętemu”⁹³, ale edycja łacińska daje do wyboru akklamacje biblijne (12), hymny (2) oraz troparia i teksty starożytnych liturgii (7)⁹⁴. Wprawdzie nie ma wyraźnego odnośnika w polskim wydaniu rytuału, ale teksty te są w nim zawarte i dodane: *Przez chrztu świętego wielki dar oraz Com przyrzekł*

Bogu⁹⁵. Wydaje się, że mogą tu mieć również zastosowanie inne śpiewy przewidziane na czas pokropienia niedzielnego wodą święconą, jak *Niech błogosławiony będzie Bóg, czy Z Twego boku, Chryste, Panie, Ludu wybrany lub Ujrzałem wodę wypływającą*⁹⁶, a także refren *Duch Pański napelnił okrąg ziemi, alleluja*⁹⁷. Natomiast zasłużony proboszcz z Konarzewa proponuje szereg pieśni wziętych z okresu liturgicznego⁹⁸. Za taką bowiem interpretacją przemawia edycja łacińska, że jeśli chrzci się wiele dzieci, zgromadzona wspólnota może wykonać aklamację, śpiew, czytania lub zachować święte milczenie⁹⁹.

10. Zakończenie obrzędu chrztu odbywa się w prezbiterium blisko ołtarza. Rozpoczyna je procesja nowo ochrzczonych. Matki niosą dzieci, a ojcowie (naturalni lub chrzestni) zapalone świece. W drodze od chrzcielnicy do ołtarza „śpiewa się pieśń o chrzcie świętym” (ChD n. 67)¹⁰⁰. Określenie rytuału jest ogólne i odnosi się do radości paschalnej, jaka powinna się wyrazić wspólnym śpiewem. Polska edycja rytuału proponuje wprowadzić tylko krótki tekst zaczerpnięty z listu św. Pawła do Galatów (3, 27)¹⁰¹; a łacińska edycja odsyła także do rozdziału zatytułowanego *Textus diversi in celebratione Baptismi parvulorum adhibendi*, czyli tekstów do wyboru¹⁰². Wyrażenie „canticum baptismale – pieśń o chrzcie świętym” i podanie przykładowe tekstu Pawłowego, wskazuje, że można skorzystać z rozdziału *Czytania biblijne i śpiewy*, z podanych wyżej pieśni po chrzcielnej kąpeli, albo wybrać jedną z propozycji okresowej pieśni nabożnej, jakie podaje ks. Hartlieb¹⁰³, a nawet skorzystać z zamieszczonych niżej antyfon i psalmów¹⁰⁴.

11. Wprowadzić numer 69 *Obrzędów chrztu dzieci* podaje, że szafarz i wierni „mówią” wspólnie Modlitwę Pańską, to łacińskie wyrażenie „dicere” odnosi się zarówno do recytacji jak i śpiewu. Wspólny śpiew nie byłby tutaj naruszeniem przepisów liturgicznych, a znana melodia zjednoczyłaby wszystkich we wspólnej modlitwie¹⁰⁵.

12. Uroczyste błogosławieństwo końcowe z aklamacją wiernych również domaga się śpiewu¹⁰⁶.

13. Liturgię sakramentu chrztu kończy dopiero wspólny śpiew paschalnej radości i dziękczynienia za dar odrodzenia z wody i Ducha Świętego, za włączenie tych dzieci w życie Kościoła. Rytuał używa wyrażenia „odpowiedni śpiew”, przez co pozostawia swobodę wyboru. Podaje jednak przykładowo kantyk *Magnificat*, przyznając mu tym samym pierwszeństwo. Wydaje się, że tę hierarchię wypada podtrzymać szczególnie tam, gdzie po chrzcie zanoszą się dzieci przed ołtarz Najświętszej Maryi Panny (ChD n. 71)¹⁰⁷. W tym przypadku można też pójść za sugestią polskiej pieśni nabożnej ks. Hartlieba, lub wykorzystać propozycję podaną niżej¹⁰⁸.

Omówione wyżej zasady związane ze śpiewem mają charakter fakultatywny. Łacińskie wyrażenie „pro opportunitate” (por. ChD n. 35) nie oznacza wprowadzić nakazu, ale nie znaczy również, że nie trzeba. Natomiast polskie

wrażenia „o ile to możliwe” (ChD n. 35), „należy” (ChD n. 42), czy „wypada, aby zaśpiewali” (ChD n. 60), albo „wypadałoby śpiewać pieśń” (ChD n. 67) przemawiają raczej na korzyść zastosowania muzyki wokalne w liturgii sakramentu chrztu. Zawsze jednak trzeba uwzględnić warunki lokalne, odpowiednią liczbę wiernych, dobre przygotowanie wykonywanych utworów i wykonawców, a z zaproponowanych możliwości celebracji wybrać te, które duszpasterz uzna za stosowne, a wykonywane śpiewy za najbardziej odpowiednie.

Powyższe propozycje można by ująć w trzy grupy. W pierwszej znalazłyby się śpiewy celebransy, dialogi i aklamacje (psalm responsoryjny, aklamacja po homilii, *oratio fidelium*, błogosławienie wody, aklamacja po odradzającej kąpeli, błogosławieństwo końcowe). Drugą grupę stanowiłby wspólny śpiew wyznania wiary, *Ojcze nasz* i końcowe *Magnificat* lub inna pieśń nabożna. Do trzeciej należy więc zaliczyć śpiewy towarzyszące poszczególnym procesjom (na rozpoczęcie liturgii, do strefy słowa Bożego, do chrzcielnicy i z zapalonymi świecami). Chociaż rubryki rytuału nic o tym nie wspominają, to wskazanym wydaje się wykonanie instrumentalnej muzyki kościelnej (np. organowej) przed rozpoczęciem i na zakończenie, gdy wierni przestaną śpiewać.

Zwiększający się dynamizm grup nieformalnych w parafii, coraz częściej będzie stawiał duszpasterzom większe wymagania podczas różnych celebracji, w tym także chrzcielnej¹⁰⁹. Ma ona być sprawowana w sposób uroczysty i godny. Duszpasterze stawać będą przed konkretnymi wyborami. Będą musieli podejmować aktualne decyzje, a niniejsza prezentacja ma chociaż w części pomóc w ich rozwiązaniu¹¹⁰.

WNIOSKI

1. Wydaje się, że treści pastoralno-liturgiczne zawarte w części pierwszej księgi *Chrzest dzieci* wymagają ponownego przestudiowania i przemyślenia w kontekście zmieniających się warunków duszpasterskich.

2. Przygotowanie do obrzędu chrztu jest nadal traktowane zbyt pobieżnie i formalistycznie, stąd postulat pogłębienia teologii i liturgii chrztu przez katechezę czy homilię okolicznościową. Tematów szczegółowych dostarczą myśli zawarte we wprowadzeniach i obrzędach omawianego rytuału, a także teksty liturgiczne niedziel Wielkiego Postu.

3. Urządzanie dni skupienia dla rodziców i chrzestnych staje się już koniecznością pastoralną. Okresem optymalnym wydaje się czas przed urodzeniem dziecka. Byłoby to religijnym przygotowaniem zarówno do narodzin naturalnych, jak i chrztu swojego dziecka.

4. Postulat ten kieruję do odpowiedzialnych za *mass media* w Polsce, aby tematyka chrzcielna znalazła w nich swoje miejsce. Do katolickich wydaw-

nictw zaś kieruję prośbę, by wydali tanie pomoce duszpasterskie do przygotowania chrztu.

5. Każdy obrzęd sakramentu chrztu powinien być przygotowany przez duszpasterza i uwzględnić konkretne wymogi duszpasterskie; przejawić się w doborze czytań, modlitw, napomnień i zachęt, a także w procesji z darami i Komunii św., gdy sakrament sprawowany jest ze Mszą św.

6. W szerszym zakresie zaangażować rodziców i chrześniaków, umożliwiając im wybór czytań obrzędu chrztu i innych formuł modlitewnych, dołączenie aktualnych wezwań modlitwy wiernych, czytanie słowa Bożego oraz modlitwy wiernych. Dowartościować jednoczącą i eklezjotwórczą rolę śpiewu. Przygotowania te mogłyby mieć miejsce podczas wspólnych dni skupienia.

7. Ożywić obrzęd sakramentu chrztu dzieci zaangażowaniem służby liturgicznej, szczególnie korzystną okazją jest okoliczność, gdy obrzęd ten ma miejsce w rodzinie któregoś z pełniących posługę liturgiczne.

8. Podczas celebracji wprowadzić odpowiednie śpiewy, ukazać dynamizm akcji liturgicznej i powiązanie chrztu z Eucharystią, wykorzystać proponowane procesje, które prowadzą i gromadzą wszystkich wokół ołtarza.

Załącznik 1

Propozycje pieśni nabożnej podczas liturgii chrztu według ks. St. Hartlieba. Teksty podawane są na podstawie: J. Siedlecki, *Śpiewnik kościelny*, Opole 1975. Obok zamieszczonych stron znajdują się najbardziej odpowiednie zwrotki pieśni.

Adwent

Podczas wejścia kapłana:

Głos wdzięczny (4) zwr. 1, 5, 6.

Hejnał wszyscy (7) zwr. 1, 9, 10, 13.

Mądrości, która z ust Bożych (8) zwr. 6, 7.

Niebiosa rosę (8) zwr. 4, 5.

Stworzycielu gwiazd (12) zwr. 1-3.

Wyznanie wiary przez wszystkich obecnych:

Wierzę, ze Mszy Chwała Bogu na niebiosach (2).

Po zbawczej kąpieli:

Archanioł Boży (3) zwr. 8.

Grzechem Adama (6) zwr. 5.

Stworzycielu gwiazd (12) zwr. 5.

Na zakończenie liturgii:

Magnificat – Uwielbiaj duszo moja.

Okres Bożego Narodzenia (od 25 XII do Niedzieli Chrztu Pańskiego)

Podczas wejścia kapłana:

Bogu dziękczynne głosy (17)

Do Betlejem upełni radości (26)

Niepojęte dary (39)

Pan z nieba i z łona (43) zwr. 1, 4.

Raduj się ziemio (48) zwr. 1, 3, 5.

Wesołą nowinę (52)

W żłobie leży (56) zwr. 1, 3.

Wyznanie wiary przez wszystkich obecnych:

Wierzę w jednego Boga, ze Mszy Wśród nocnej ciszy.

Wierzę w Syna Bożego, ze Mszy Bogu dziękczynne głosy.

Po zbawczej kąpieli:

Anioł pasterzom mówił (21) zwr. 7.

Dzisiaj w Betlejem (29) zwr. 7.

Narodził się Jezus Chrystus (36) zwr. 1, 5.

Tryumfy Króla (50) zwr. 2.

W dzień Bożego Narodzenia (51) zwr. 1, 5.

Podczas procesji do ołtarza:

Śpiewajcie wspólnie, ze Mszy Wśród nocnej ciszy (16).

Pójdźmy wszyscy (45) zwr. 2, 8-10.

Okres Paschy (do Zesłania Ducha Świętego)

Podczas wejścia kapłana:

Nie zna śmierci (97) zwr. 1-3.

Wesoły nam dzień (101) zwr. 1, 17.

Zwycięzca śmierci (106) zwr. 1, 3, 8.

W dzień Zesłania Ducha Świętego

Pamiętkę dnia świątecznego (110) zwr. 15.

Procesja do chrzcielnicy:

Alleluja! biją dzwony (91) zwr. 1, 3.

Wyznanie wiary przez wszystkich wiernych:

Ojczy, Synu, Duchu Święty, ze Mszy Chwała Tobie (91).

Po zbawczej kąpieli:

Alleluja, Jezus żyje (92) zwr. 4, 3, 5.

W dzień Zesłania Ducha Świętego
Pamiętkę dnia (110) zwr. 15.

Podczas procesji do ołtarza:

O dniu radosny (93).

Chrystus Pan zmartwychwstał! (94) zwr. 1, 4-5).

Na zakończenie liturgii:

Wesel się Królowo miła (101)

Chrystus zmartwychwstał (95) zwr. 1, 9.

Poza okresem Paschy i Objawienia Pańskiego

Podczas wejścia kapłana:

Będę Cię wielbił (318)

Boże w dobroci (323) zwr. 1-2.

Kochajmy Pana (158) zwr. 1-2.

Kto się w opiekę (334) zwr. 1, 8.

Nie opuszczaj nas (161) zwr. 1-3, 6.

Twemu Sercu (169) zwr. 1-2, 7-9.

Z pieśni mszalnych zwrotki na *Gloria*:

Najwyższemu Panu, ze Mszy *Boże lud Twój* (372).

Chwała Tobie, ze Mszy *Z pokorą upadamy* (399).

Wyznanie wiary przez wszystkich obecnych:

Z pieśni mszalnych zwrotki na *Credo*:

Wierzę w Ciebie Boże żywy, ze Mszy *Boże lud Twój* (373).

Wierzę w Boga jednego, ze Mszy *Z pokorą upadamy* (400).

Po zbawczej kąpieli:

Niech błogostawiony będzie Bóg (489).

Boga naszego chwalcie (451).

Podczas procesji do ołtarza:

Chrystus zmartwychstał jest (95) zwr. 1, 9.

Przez chrztu świętego (503).

Na zakończenie liturgii:

Magnificat – Uwielbiaj duszo moja (452).

PRZYPISY

1. Wszystkie cytaty i numery podaję według: *Obrzędy chrztu dzieci dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, wyd. drugie poprawione, Katowice 1987. Stosuję następujące skrótory: WCh – Wtajemniczenie chrześcijańskie. Wprowadzenie ogólne; ChD – Chrzest dzieci. Wprowadzenie teologiczne i pastoralne oraz obrzędy chrztu dzieci.
2. Por. A. Rojewski, *Wymogi pastoralne nowego „Ordo baptismi”*, AK 78(1980).
3. Por. Wł. Bomba, *Duszpasterskie aspekty obrzędów chrztu dzieci*, RBL 26(1973), s. 40.
4. Por. M. Dujarier, *Instytucja rodziców chrzestnych*. Concilium 1-10(1966/7), s. 67; W. Schenk, *Liturgia sakramentów świętych*, Lublin 1962, cz. 1, s. 45.
5. Por. ChD nr 77, 117, 152.
6. Por. ChD nr 136, 165.
7. Por. A. Rojewski, art. cyt., s. 387.
8. Por. ChD nr 81, 193.
9. Por. Mokrzycki, *Droga wtajemniczenia chrześcijańskiego*, Warszawa 1983, s. 205-206.
10. „Czytania, z wyjątkiem Ewangelii, dobrze jest już w czasie przygotowania chrztu dzieci powierzyć komuś z rodziców lub chrzestnych i dostarczyć mu tekst, żeby miał czas na przygotowanie”. ChD n. 17.
11. Wł. Bomba, art. cyt., s. 40.
12. „Następnie należy bardzo docenić przygotowanie do chrztu. Rodzice winni się o nie zatroszczyć, powiadomić swoich pasterzy o oczekiwanym narodzeniu, przygotować się duchowo”. *Instrukcja Kongregacji Nauki Wiary na temat chrztu dzieci*, n. 29. Posoborowe prawodawstwo kościelne, t. 12, z. 2, Warszawa 1983, s. 320.
13. Por. *Sakramenty święte w duszpasterstwie*, Poznań 1962, n. 53. Por. *Pierwsza rocznica chrztu świętego*, Agenda liturgiczna diecezji opolskiej, Opole 1981, s. 313; także: *Błogosławieństwo rocznych dzieci oraz Błogosławieństwo dzieci*, tamże. s. 400-402.
14. Por. M. Dujarier, art. cyt., s. 67.
15. Por. Wł. Bomba, art. cyt., s. 41.
16. Por. ChD nr 78, 116, 151, 190.
17. Por. M. Dujarier, art. cyt., s. 66. Podobny wymóg stawia nowy *Kodeks Prawa Kanonicznego*: „Przyjmujący chrzest powinien mieć, jeśli to możliwe, chrzestnego. Ma on dorosłemu towarzyszyć w chrześcijańskim wtajemniczeniu, a dziecko wraz z rodzicami przedstawiać do chrztu oraz pomagać, żeby ochrzczony prowadził życie chrześcijańskie odpowiadające przyjętemu sakramentowi i wypełniał wiernie związane z nim obowiązki”. kan. 872. *Kodeks Prawa Kanonicznego*, Poznań 1984.
18. Por. KPK, kan. 874 § 1.
19. Por. M. Dujarier, art. cyt., s. 66.
20. Tamże, s. 67.
21. «Biała szata» powinna być przyniesiona przez chrzestnych dla każdego dziecka osobno, a nie przekładana z jednego dziecka na drugie. Podobnie świeca powinna być przyniesiona przez chrzestnych, a po chrzcie zabrana do domu jako pamiątka chrztu”. ChD n. 18 § 3.
22. Kan. 861 § 1. „Zwyczajnym szafarzem chrztu jest biskup, prezbiter, diakon, z zachowaniem przepisu kan. 530 n. 1.
§ 2. Gdy szafarz zwyczajny jest nieobecny lub ma przeszkodę, chrztu godziwie udziela katecheta lub inna osoba wyznaczona do tej funkcji przez ordynariusza miejsca, a w przypadku konieczności każdy człowiek, mający właściwą intencję. Duszpasterze, zwłaszcza zaś proboszcz, powinni zatroszczyć się o to, aby wierni zostali pouczeni o prawidłowym udzielaniu chrztu”, podaje nowy *Kodeks Prawa Kanonicznego*.
23. Por. J. Kudasiewicz, J. Łach, *Liturgia słowa Bożego w odnowionym obrzędzie chrztu*. W: Sakrament chrztu. Liturgia, teologia, Pismo św., Katowice 1973, s. 125-215.
24. Por. B. Mokrzycki, dz. cyt., s. 274-290.
25. Por. J. Chmiel, *Szkice homilii chrzcielnych*, RBL 26(1973), s. 44-47.
26. Por. A. Rojewski, art. cyt., s. 391. Autor szerzej zajmuje się teologią słowa Bożego.

27. KPK kan. 868 § 1. „Do godziwego ochrzczenia dziecka wymaga się: (...) aby istniała uzasadniona nadzieja, że dziecko będzie wychowane po katolicku; jeśli jej zupełnie nie ma, chrzest należy odłożyć zgodnie z postanowieniem prawa partykularnego, powiadamiając rodziców o przyczynie”.
28. Por. ChD n. 39-40, 50, 77-78, 102, 116-117, 174, 189-190, 202.
29. Szczegóło co do poszczególnych wyjątkowych sytuacji użycia koloru szat liturgicznych, patrz: R. Michałek, *Aspekt prawny odnowionej liturgii chrztu dzieci*, RBL 25(1972), s. 114.
30. Por. kan. 835 KPK; E. Szafrowski, *Podręcznik prawa kanonicznego*, t. 3, Warszawa 1986, s. 119; P. Hemperek, *Uświęcające zadanie Kościoła*. W: *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, t. 3, Lublin 1986, s. 81-82.
31. Por. WCh n. 21, 25.
32. Por. St. Czerwik, *Wprowadzenie do odnowionej liturgii chrztu dzieci*. W: *Sakrament chrztu*. Liturgia, tologia, Pismo św., Katowice 1973, s. 96-97.
33. Por. P. Gajda, *Miejsce chrztu w nowej koncepcji wnętrza kościelnego*, RBL 25(1972), s. 128.
34. Por. E. Szafrowski, dz. cyt., s. 120.
35. Por. WCh n. 18 § 2.
36. Por. kan. 854 KPK; E. Szafrowski, dz. cyt., s. 120; P. Hemperek, dz. cyt., s. 82.
37. Por. „Droży rodzice, jakie imię wybraliście dla swego dziecka?” WCh n. 37.
38. *Instrukcja duszpasterska Episkopatu o udzielaniu sakramentu chrztu świętego dzieciom*. Kalendarz liturgiczny diecezji lubelskiej na rok 1989, Sandomierz 1988, s. 32.
39. Kan. 855 KPK. Por. E. Szafrowski, dz. cyt., s. 121; P. Hemperek, dz. cyt., s. 82.
40. A. Skowronek, *Z teologii chrztu*. W: *Sakrament chrztu*, dz. cyt., s. 67. Por. „Dziecko winno więc otrzymać imię Świętego, który byłby dla niego orędownikiem u Boga i wzorem do naśladowania. Cześć dla świętego Patrona nada chrześcijański sens obchodzeniu imienin i pogłębi zrozumienie prawdy o «obcowaniu świętych» – to jest o wspólnocie i solidarności łączącej Kościół pielgrzymujący na ziemi z Kościołem zbawionych”. St. Czerwik, art. cyt., s. 85.
41. Por. St. Czerwik, art. cyt., s. 92; B. Mokrzycki, dz. cyt., s. 207, 225-227.
42. Por. B. Mokrzycki, dz. cyt., s. 211.
43. Por. ChD n. 91 B, C.
44. „Jeśli jest do dyspozycji już poświęcona woda chrzcielna, celebrans pominiawszy wezwanie: *Racz teraz pobłogosławić*, mówi: ChD n. 54; por. nr 91, 132.
45. St. Czerwik, art. cyt., s. 102.
46. Por. ChD nr 83, 195; czy uwaga zwarta w obrzędzie sprawowanym podczas Mszy św. „Po homilii zaleca się chwilę ciszy na rozważenie słowa Bożego”, n. 123; St. Czerwik, art. cyt., s. 92.
47. B. Mokrzycki, dz. cyt., s. 207.
48. Por. WCh nr 35, 74, 111, 186; St. Czerwik, art. cyt., s. 83; B. Mokrzycki, dz. cyt., s. 201.
49. Por. ChD nr 80, 118, 192.
50. „Celebrans zaprasza rodziców i chrzestnych na miejsce przewidziane dla nich przed ołtarzem”, ChD n. 118. Por. St. Czerwik, art. cyt., s. 89. „Przejście do miejsca słuchania słowa Bożego w miarę możliwości winno przybrać formę (drugiej już) procesji; jak zawsze towarzyszyć jej powinien śpiew wyrażający wspólnotę, radość, miłość, świąteczny uroczysty charakter”. B. Mokrzycki, dz. cyt., s. 204.
51. Por. ChD nr 52-53, 89-90, 130-131. St. Czerwik, art. cyt., s. 95-96; B. Mokrzycki, dz. cyt., s. 209. Rola chrzcielnicy bardzo mocno podkreślona jest w rycie chaldejskim, gdyż procesja do baptysterium odbywa się przez pięć pierwszych dni Wielkiego Postu. J. Gelineau, *Śpiewy w liturgii chrzcielnej*, Concilium 1-10(1966/7), s. 77.
52. Por. ChD nr 97, 137, 166.
53. B. Mokrzycki, dz. cyt., s. 214.
54. ChD nr 67, 102, 144, 173.
55. Por. St. Czerwik, art. cyt., s. 112; B. Mokrzycki, dz. cyt., s. 217.
56. Por. P. Gajda, art. cyt., s. 128-130.
57. „Liturgię słowa należy odprawiać w takim miejscu, w którym wszyscy obecni mogą usiąść, aby spokojnie wysłuchać czytań i homilii”, ChD n. 17; por. tamże, n. 44.

58. Tamże, n. 128-130.
59. ChD nr 65, 100, 142, 201; por. St. Czerwik, art. cyt., s. 109.
60. „Katecheta bierze świecę paschalną i mówi: (...). Pierwszy z ojców zapala świecę od paschału i podaje światło innym. Katecheta może podać świecę zapaloną od paschału mówiąc:” ChD n. 171.
61. B. Mokrzycki, dz. cyt., s. 216. Nie trzeba chyba przypominać, że paschał powinien palić się od początku obrzędów. Por. R. Michałek, art. cyt., s. 111.
62. „Śpiew jest wielką pomocą w obrzędach chrztu: stwarza on atmosferę jedności wśród obecnych, sprzyja wspólnej modlitwie i wyraża radość paschalną, którą te obrzędy powinny rozbrzmiewać”. ChD n. 33. Podobnie wypowiada się Konferencja Biskupów Polski: „Sakramenty i sakramentalia mające szczególne znaczenie w życiu całej wspólnoty parafialnej, np. chrzest (...), o ile to możliwe powinny być sprawowane ze śpiewem (MS, 43). Śpiewy znajdują się w odpowiednich księgach liturgicznych”. *Instrukcja Episkopatu Polski o muzyce liturgicznej po Soborze Watykańskim II*, n. 23.
63. Niektóre sakramenty „powinny być sprawowane ze śpiewem, tak by również podniosłość obrzędu przyczyniała się do większej skuteczności duszpasterstwa”. Święta Kongregacja Obrzędów, *Instrukcja „Musicam Sacram” o muzyce w świętej liturgii*, n. 43.
64. „Natomiast pożyteczny byłby udział organisty albo innego przewodnika śpiewu, który przed wejściem celebransa powtórzyłby potrzebne śpiewy, a potem je podtrzymywał”. ChD n. 15. Ks. St. Czerwik interpretuje to w sposób następujący: „Przed rozpoczęciem obrzędów organista lub duszpasterz przypomina zgromadzonym, jakie będą wykonywane pieśni, uczy melodii odpowiedzi psalmu responsoryjnego i modlitwy wspólnej”, St. Czerwik, art. cyt., s. 83.
65. Zagadnienie śpiewów chrzestnych w różnych liturgiach i ich perspektywy w nowym obrzędzie omawia: J. Gelineau, *Śpiewy w liturgii chrzcielnej*, dz. cyt., s. 72-82.
66. Por. ChD nr 35, 74, 111, 148, 186. „Otwarcie zgromadzenia eucharystycznego będzie zazwyczaj wymagało (...) wstępnych śpiewów wprowadzających w modlitwę. Śpiew ten powinien jednocześnie spajać z sobą wiernych i wprowadzać ich w odprawiane misterium”. J. Gelineau, dz. cyt., s. 81.
67. St. Czerwik, art. cyt., s. 84; B. Mokrzycki, dz. cyt., s. 200-201.
68. „Na wejście celebransa można śpiewać pieśń okresową”. Wkładka do obrzędu chrztu, n. 2.
69. Zob. Załącznik nr 1.
70. Por. ChD nr 42, 80, 192.
71. Por. St. Czerwik, art. cyt., s. 89.
72. B. Mokrzycki, dz. cyt., s. 204.
73. Podają według: *Exultate Deo*, Lublin 1990, s. 102, 106, 135. Por. *Śpiewnik liturgiczny*, Lublin 1991, s. 256-280. Odtąd SL.
74. ChD n. 121.
75. Różnica polega tylko na tym, że lekcjonarz opuszcza jeden ze śpiewów przed ewangelią, a dodaje dwa nowe. Por. ChD nr 207-237; *Lekcjonarz mszalny*, t. 7, Poznań 1977, s. 57-74.
76. Wkładka do, dz. cyt., n. 4-6. Por. St. Czerwik, art. cyt., s. 92; B. Mokrzycki, dz. cyt., s. 206.
77. Por. ChD nr 83, 195.
78. B. Mokrzycki, dz. cyt., s. 207.
79. Autor omawia również korzyści tego śpiewu. J. Gelineau, dz. cyt., s. 80-81.
80. Wśród tych propozycji mogą się znaleźć następujące pieśni. Cyfry w nawiasach oznaczają strony w cytowanym już śpiewniku *Exultate Deo*:
Niech będzie błogosławiony Bóg i Ojciec (226-227); SL, s. 12.
Jakże wielka jest o Boże tajemnica Twojej miłości (126) – jest to tekst zawarty w księdze *Obrzędy chrztu dzieci*.
Alleluja Bóg jest z nami (85).
Alleluja! Alleluja! Twe słowo, Panie, jest światłem (87).
Alleluja! Alleluja! Alleluja! Twoje słowo, Panie Jezu (87).
Wierzmy w Ciebie Chryste, zwr. 5, 6, 7 (17) – są to teksty z rytuału chrztu dzieci.
Bądźmy naśladowcami Boga (88).
Błogosław, Panie, nas na pracę (98); SL, s. 251.

- Chrystus, Chrystus to nadzieja cała nasza* (107-108).
Kościół to nie tylko dom z kamieni, zwr. 1, 2 (129).
Niechaj z nami będzie Pan, alleluja (139).
Naucz nas, Panie, zawsze wypełniać wolę Twego Ojca (169).
81. Por. I. Pawlak, *Śpiew i muzyka w obrzędach chrztu dzieci*, RBL 25(1972), s. 123.
82. Wkładka do, dz. cyt., n. 7.
83. Por. ChD nr 84, 125; B. Mokrzycki, dz. cyt., s. 222.
84. St. Czerwik, art. cyt., s. 92.
85. Zawsze obowiązuje zasada, że w każdej modlitwie wiernych powinny być zanoszone prośby w intencji: „a/ Kościoła, b/ za władzę państwową i o zbawienie świata, c/ za tych, co znajdują się w trudnościach życiowych, d/ za wspólnotę miejscową”. *Wprowadzenie do Mszału Rzymskiego*, n. 46.
86. Por. J. Gelineau, dz. cyt., s. 75. Tekst i melodię zob. *Exultate Deo*, dz. cyt., s. 288.
87. Por. St. Czerwik, art. cyt., s. 96; B. Mokrzycki, dz. cyt., s. 209. Edycja łacińska proponuje ten śpiew „Deinde, si baptisterium extra ecclesiam vel extra conspectum fidelium positum est, fit processio ad illud. (...) Interim, si digne fieri potest, cantatur cantus aptus ex. gr. Ps. 22”. *Ordo baptismi parvulorum*, n. 52.
88. Por. I. Pawlak, art. cyt., s. 123-124.
89. Por. *Dziękujemy Ci, Ojczy nasz*. J. Siedlecki, *Śpiewnik kościelny*, Opole 1975, s. 557-558.
90. Por. ChD nr 96, 136, 165.
91. Por. B. Mokrzycki, dz. cyt., s. 213-214.
92. Zob. Załącznik 1.
93. Por. ChD nr 97, 137, 166. B. Mokrzycki, dz. cyt., s. 214. Wkładka do, dz. cyt., n. 8.
94. *Ordo baptismi parvulorum*, n. 225-245.
95. Por. ChD nr 238-260.
96. *Alleluja. Zasób śpiewów mszalnych i pielgrzymkowych*, Warszawa 1978, s. 17, 20-21. Por. SL, s. 12, 16.
97. *Exultate Deo*, dz. cyt., s. 114.
98. Zob. Załącznik 1.
99. „Dum parvuli baptizantur, communitas potest acclamationes, vel cantus (cf. nn. 225-245) proferre. Possunt etiam lectiones fieri, vel sacrum silentium servari”. *Ordo baptismi parvulorum*, n. 124. Trzeba zaznaczyć, że obrzęd *Ordo baptismi pro magno numero parvulorum* nie znalazł się w polskim wydaniu, a podane numery odpowiadają w naszym rytuale numerom 238-260.
100. Por. ChD nr 102, 144, 173, 201; St. Czerwik, art. cyt., s. 112.
101. Tekst ten należy do jednych z najstarszych i bardzo często stosowanych śpiewów chrzcielnych. W rycie bizantyjskim jest on tak ważny, że kapłan nawet przy chrzcie dziecka w niebezpieczeństwie śmierci musi je wziąć na rękę i odśpiewać ten werset. J. Gelineau, dz. cyt., s. 75-76.
102. „Alia cantica ad libitum, nn. 225-245”. *Ordo baptismi parvulorum*, n. 67. Por. B. Mokrzycki, dz. cyt., s. 217-218.
103. Zob. Załącznik 1.
104. Cyfry w nawiasach oznaczają strony w śpiewniku *Exultate Deo*:
Skosztujcie i zobaczcie jak dobry jest Pan z Ps 34/33/ (287); SL, s. 109.
Niech cały świat z radością sławi Boga z Ps 62/61/ (292).
Niech się radują niebiosa i ziemia z Ps 96/95/ (298-299).
Cały świat niech śpiewa tę pieśń z Ps 100/99/ (301); SL, s. 91.
Pieśń wdzięczności śpiewaj Panu z Ps 103/102/; SL, s. 106.
105. Por. I. Pawlak, art. cyt., s. 125.
106. Por. tamże, s. 125-126.
107. Por. ChD nr 106, 177, 205. St. Czerwik, art. cyt., s. 114; B. Mokrzycki, dz. cyt., s. 219.
108. Strony śpiewnika *Exultate Deo* zostały podane w nawiasach:
Śpiewajcie Panu nową pieśń z Ps 98/97/ (300).
Alleluja, alleluja. Cały świat niech weseli się w Panu z Ps 100/99/(300-302).
Ps 117/116/ *Boga naszego chwalcie wszystkie ziemie* (304); SL, s. 463.
Ps 136/135/ *Wystawiajcie Pana, bo ukochał nas* (309).

Dziękujcie Panu, bo jest dobry z Ps 119/118/ (305).

Wszystko, co żyje, niech wielbi Pana, alleluja z Ps 150 (305).

109. „Duszpasterze mają ponadto dokładać starań, by każdorazowo udzielanie chrztu odbywało się z należytą godnością i, w miarę możliwości, było dostosowane do warunków i życzeń rodziny”.

ChD nr 7 § 2.

110. Por. I. Pawlak, art. cyt., s. 125.